

*Новосьолова О.С.**к.е.н.,**доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Херсонський національний технічний університет**Novosolova Olena**Kherson National Technical University**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5225-6353>*

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

BANKING SECTOR OF UKRAINE: CURRENT REALITIES AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Анотація. У статті розглянуто показники розвитку банківського сектору України за останні роки. Серед найбільш вагомих тенденцій виділено істотне скорочення кількості банків та їх відокремлених підрозділів; вагоме зростання частки державних банків в структурі активів банківської системи; поступове підвищення якості кредитного портфеля, попри накопичення значних обсягів непрацюючих кредитів; зниження рівня кредитування економіки; досягнення позитивних фінансових результатів банківським сектором за рахунок зменшення відрахувань до резервів та стабільного зростання процентних і комісійних доходів. Зазначено, що в умовах поточної економічної рецесії банки згоратимуть програми кредитування, водночас існує потенційна загроза відтоку депозитів та неплатежів по виданих кредитах, що означає повторення банківської кризи. Окреслено подальші перспективи розвитку вітчизняного банківського сектору в умовах зростання турбулентності світової економіки.

Ключові слова: банківський сектор, банківські установи, банківські активи, проблемні кредити, фінансовий результат.

Постановка проблеми. Іманентною ознакою сучасних суспільних трансформацій є інтенсифікація розвитку фінансового сектору, переважаюча роль у якому належить банківським установам. В сучасних умовах банки стали провідними інституціями на ринку фінансового посередництва, що здатні сприяти економічному зростанню шляхом ефективного розподілу фінансових ресурсів для їх продуктивного використання. Надійність та стійкість банківського сектору країни визначають рівень його конкурентоздатності, а також спроможності обслуговувати грошовий обіг, створювати умови для трансформації заощаджень в інвестиції та забезпечувати необхідний рівень кредитного фінансування економічних суб'єктів.

Водночас у разі виникнення кризових явищ у реальному секторі економіки, куди банки вклали свої ресурси, труднощі легко поширяться на банківський сектор. Це, беззаперечно, призведе спочатку до проблем ліквідності банків, накопичення проблемних кредитів, на покриття яких банки вимушені будуть

накопичувати резерви, збільшуючи свої витрати, та, зрештою, до того, що певна частина банків стане неплатоспроможною та припинить свою діяльність.

На цьому етапі важливо дослідити тенденції, що сформувались у банківському секторі України, та визначити його потенційні переваги й суттєві недоліки для вирішення проблеми подолання негативних наслідків світової економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблематики функціонування банківського сектору присвячено чимало наукових праць вітчизняних учених. Зокрема, О.Д. Вовчак, П.М. Сениш, Т.В. Мельник проводили оцінювання впливу «очищення» банківської системи на показники банківської діяльності; О.В. Дзюблюк розглядав актуальні питання розвитку банківського сектору та відновлення суспільної довіри до нього; М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, Л.О. Примостка аналізували вплив фінансових інновацій на діяльність банків та проблеми капіталізації банківської системи України; А.Я. Кузнецова та І.В. Дрозд досліджували напрями підвищення ефективності організаційно-функціональної трансформації банківського сектору; Т.Г. Савченко та Л.М. Миненко вивчали питання прозорості банківської системи України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий доробок у цій сфері, напрацювання, присвячені обґрунтуванню можливих сценаріїв розвитку банківського сектору, оцінюванню його слабких та сильних сторін в умовах економічної рецесії нині обмежені.

Мета статті. Головною метою роботи є оцінювання тенденцій функціонування банківського сектору України за останні роки, виділення наявних та потенційних загроз його діяльності, а також окреслення подальших перспектив розвитку вітчизняного банківського сектору.

Виклад основного матеріалу. Оцінити масштаби банківського сектору країни можна за допомогою показника концентрації чистих банківських активів у валовому внутрішньому продукті. На рис. 1 представлено динаміку цього індикатора від докризового 2013 року.

Частка активів банків у ВВП у 2013–2019 роках стрімко знижувалася з 280,8% до 37,6%, що означає істотне зниження фінансової глибини економіки. Отже, банківський сектор втра-

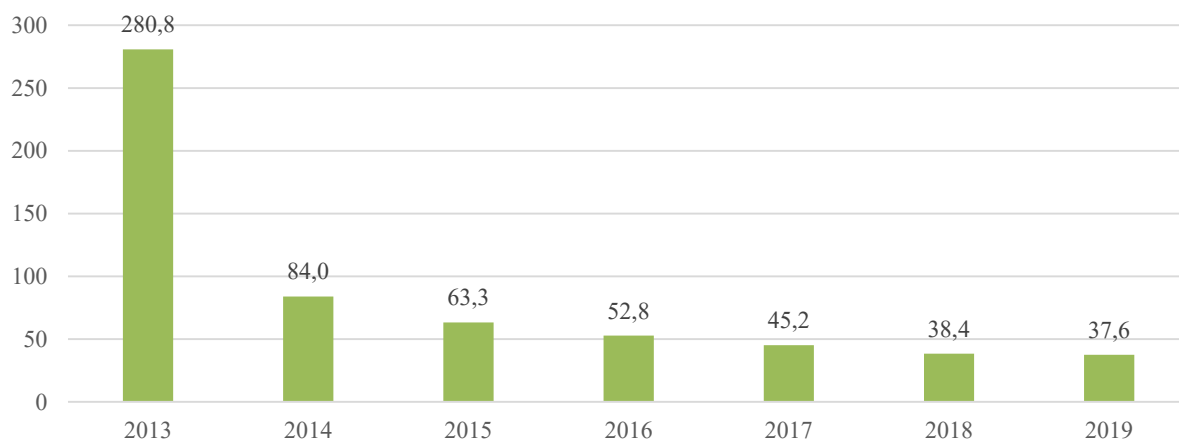

Рис. 1. Динаміка частки чистих банківських активів у ВВП України за 2013–2019 роки, %

Джерело: складено автором за даними [1]

чає функцію фінансового посередництва, відбувається стиснення кредитування, відповідно, знижуються можливості для фінансування реального сектору економіки.

Важливим аспектом, що характеризує ступінь розвитку банківського сектору країни, є кількість банківських установ. На рис. 2 наведено кількість діючих банків в Україні у 2013–2019 роках.

На кінець 2019 року кількість функціонуючих банків становила 75 установ (зокрема, 35 банків з іноземним капіталом), що порівняно з 2018 роком на 2 установи менше. Загалом же за 2013–2019 роки кількість банків скоротилась на 105, водночас зросла кількість банківських установ зі 100% іноземним капіталом, а саме на 4 установи. Найбільше банків припинило свою діяльність у 2014–2015 роках, що пов'язано з кризовою економічною ситуацією та вимушеними заходами з боку НБУ, спрямованими на закриття проблемних установ.

Протягом 2016 року в структурі власності банківської системи України відбувалися значні перегрупування. Так, станом на 1 січня 2017 року структура власності активів банківської системи України була представлена таким чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13%, банки іноземних банківських груп – 35%, державні банки – 52% (рис. 3) [1].

Внаслідок переходу ПАТ КБ «Приватбанк» у власність держави частка державних банків в структурі активів вітчизняної

банківської системи значно зросла. Загалом за останні три роки структура власності банківських активів в Україні не зазнала суттєвих змін.

У світовій практиці для статистичного вивчення розвитку банківського сектору використовують показник співвідношення кількості банківських відділень та кількості дорослого населення (рис. 4).

З 2004 року кількість банківських відділень на 100 тис. дорослого населення в Україні встигла стрімко зрости до 61 відділення у 2008 році, а потім суттєво знизитися до 20 у 2018 році. Водночас динаміка зниження кількості структурних підрозділів банків характерна для інших країн Східної Європи.

Основними причинами такої ситуації на вітчизняному банківському ринку є такі. По-перше, відбувається розвиток інтернет-банкінгу, що зумовлений зростанням розвитком платіжних онлайн-сервісів та проникненням Інтернету. Так, частка онлайн-транзакцій зросла з 25% у 2014 році до 45% у 2018 році [3]. Згідно з даними Інтернет-Асоціації України за III квартал 2019 року регулярними користувачами мережі Інтернет в Україні є 71% населення [4].

По-друге, значний вплив на кількість працюючих структурних підрозділів банків здійснює рівень економічної активності, що зумовлює загальний стан банківської системи.

Рис. 2. Динаміка кількості функціонуючих банків України за 2013–2019 роки, од.

Джерело: складено автором за даними [1]

Рис. 3. Структура власності активів банківської системи України за 2013–2019 роки, %

Джерело: складено автором за даними [1]

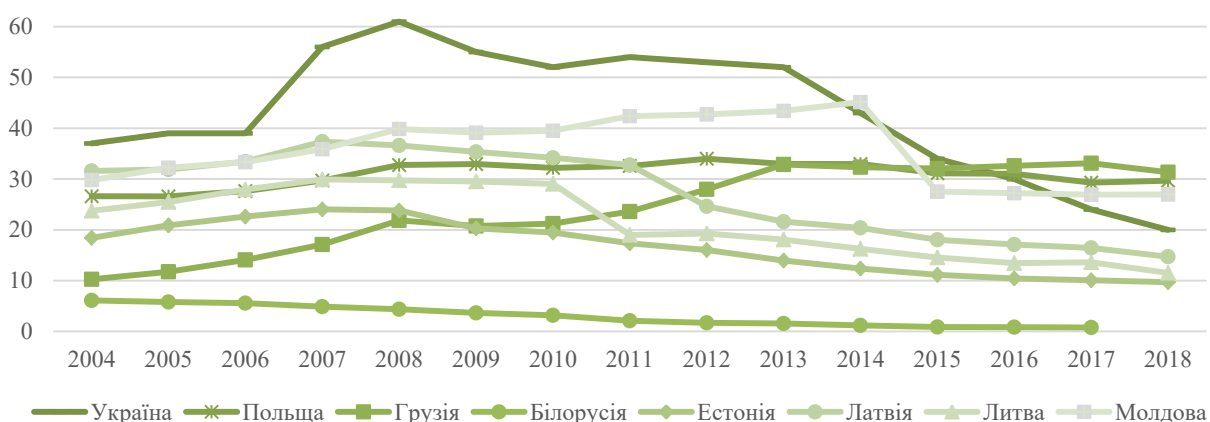

Рис. 4. Кількість структурних підрозділів банків в окремих країнах на 100 тис. дорослого населення, од.

Джерело: складено автором за даними джерела [1; 2]

З огляду на значне скорочення кількості функціонуючих банків обсяг їх капіталу також зменшувався впродовж 2015–2016 років, однак у 2017–2019 роках українським банкам нарешті вдалося досягнути позитивної динаміки обсягів капіталу (рис. 5).

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку банківського сектору, рівень довіри до нього з боку населення є дуже низьким. Так, за даними американського Інституту Геллапа, лише 28% українців довіряють вітчизняним банківським та фінансовим установам, 61% опитаних висловлює недовіру всій

Рис. 5. Динаміка капіталу (пасивів) банків України за 2013–2019 роки, млрд. грн.

Джерело: складено автором за даними джерела [1]

банківській системі країни, решта 11% не визначилися зі своїм ставленням. З таким показником Україна посідає дев'яте місце серед країн з найнижчим рівнем довіри до банків [5, с. 186]. Недовіра до банківських інститутів в подальшому тільки обмежуватиме інвестиційні можливості національної економіки.

Найбільш суттєвими наслідками будь-якої кризи для банківського сектору є зростання обсягів та частки проблемних активів, насамперед наданих кредитів. Проведемо оцінювання якості кредитних операцій банків України (табл. 1).

Частка непрацюючих кредитів із 2016 року поступово почала знижуватися після досягнення історичного максимуму. З табл. 1 видно, що у 2019 році цей показник становив 48,4% від загального кредитного портфеля. Для порівняння, у II–III кварталах 2017 року частка непрацюючих кредитів у Білому становила 13,7%, у Польщі – 4,1% [6].

Найбільш помітно підвищилась якість кредитів, наданих фізичним особам завдяки розгортанню нового кредитування. Стосовно кредитів корпоративному сектору, то обслуговування

більшості непрацюючих кредитів вже ніколи не відновиться, банки мають прискорити розчистку балансів шляхом продажу та списання непрацюючих кредитів.

Перспективи підвищення якості кредитного портфеля банків України більшість фахівців пов'язувала з подальшим економічним зростанням та розширенням кредитування, однак карантинні заходи, вжиті урядом України, ставлять під сумнів такий сценарій розвитку банківського сектору. До того ж рівень кредитної експансії в Україні є надзвичайно низьким (рис. 6).

Оцінити ефективність функціонування банківського сектору дає змогу фінансовий результат його діяльності, а саме прибуток або збиток. Прибуток є одним з найважливіших індикаторів, який є матеріальною основою подальшого функціонування та визначення рейтингу на банківському ринку. Утримання його на достатньому рівні необхідно банківським установам для залучення нового капіталу й дає змогу збільшити обсяги та підвищити якість пропонованих послуг, стимулює

Таблиця 1

Динаміка кредитних операцій та частки непрацюючих кредитів банків України у 2016–2019 роках

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Зміна за 4 роки
Кредитні операції, млрд. грн.	1 029,0	1 090,9	1 193,6	1 097,6	+68,6
зокрема, непрацюючі кредити, млрд. грн.	572,5	595,1	630,8	530,8	-41,7
частка непрацюючих кредитів, %	55,6	54,6	52,8	48,4	-7,2 в. п.
Кредити корпоративному сектору, млрд. грн.	847,1	892,9	959,6	847,3	+0,2
зокрема, непрацюючі кредити, млрд. грн.	472,7	500,3	535,8	456,1	-16,6
частка непрацюючих кредитів, %	55,8	56,0	55,8	53,8	-2,0 в. п.
Кредити фізичним особам (включно з фізичними особами – підприємцями), млрд. грн.	157,4	174,4	202,2	214,3	+56,8
зокрема, непрацюючі кредити, млрд. грн.	98,5	93,4	93,1	73,1	-25,4
частка непрацюючих кредитів, %	62,6	53,5	46,0	34,1	-28,5 в. п.
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків), млрд. грн.	23,1	22,0	28,9	31,4	+8,3
зокрема, непрацюючі кредити, млрд. грн.	1,3	1,4	1,1	0,9	-0,4
частка непрацюючих кредитів, %	5,6	6,2	3,7	3,0	-2,6 в. п.
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, млрд. грн.	1,4	1,5	2,9	4,7	+3,1
зокрема, непрацюючі кредити, млрд. грн.	0,01	0,01	0,8	0,7	+0,69
частка непрацюючих кредитів, %	0,7	0,7	29,2	14,5	13,8 в. п.

Джерело: складено автором за даними [1]

Рис. 6. Динаміка кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам в Україні, за 2013–2019 роки, % ВВП

Джерело: складено автором за даними [1]

вдосконалення операцій, зниження витрат і розвиток банківських технологій [7, с. 169].

Динаміку чистого прибутку (збитку) банків України наведено на рис. 7.

У 2019 році банківський сектор отримав рекордний прибуток у розмірі 59,6 млрд. грн., з яких 32,6 млрд. грн. – це прибуток найбільшого банку в Україні, що належить державі, а саме АТ КБ «Приватбанк».

Так, із 75 платоспроможних банків на кінець 2019 року збитковими були лише 6 установ, загальний розмір їх збитків склав 0,2 млрд. грн. Відрахування до резервів за рік зменшилось до 12,5 млрд. грн., що стало найнижчим значенням за останні 10 років. Серед банків із суттєвими відрахуваннями в резерви були два держбанки та один банк з російським капіталом [8].

Відзначимо, що істотне зростання прибутковості банківської системи стало можливим за рахунок зменшення відрахувань до резервів за стабільного зростання процентних і комісійних доходів [8].

Попри позитивну динаміку більшості показників розвитку банківського сектору в Україні, сучасні виклики можуть звести нанівець усі попередні досягнення. Продовження карантинних заходів разом із подальшим падінням світових ринків може спричинити дестабілізацію вітчизняної економіки, зокрема банківської галузі, особливо в контексті законодавчого закріплення деяких послаблень для позичальників.

Висновки і пропозиції. Отже, основними напрямками упередження несприятливого сценарію для банківського сектору України має стати створення Стабілізаційного фонду, кошти якого спрямовуватимуться на підтримку платоспроможності бізнесу та населення, що включатиме часткову компенсацію кредитних виплат позичальників, видачу кредитів під державні гарантії для стратегічно важливих проєктів тощо. Це дасть змогу уникнути колапсу банківської системи та уникнути додаткових витрат на підтримку платоспроможності системно важливих банків.

Важливим також є недопущення подальшого зниження довіри економічних суб'єктів до діяльності банківських установ, оскільки відтік строкових депозитів з банківської системи та значна концентрація вкладів на вимогу суттєво вплинуть на банківську ліквідність.

Відзначимо, що вирішення проблем банківського сектору є можливим лише разом із заходами макрофінансової стабіліза-

ції, пов'язаної зі збалансуванням бюджетних показників, обмеженням інфляції та коливань обмінного курсу гривні.

Перспективами подальших наукових пошуків є дослідження впливу рівня кредитування на макроекономічну динаміку та визначення концептуальних напрямів розвитку кредитного ринку України.

Література:

1. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (дата звернення: 06.04.2020).
2. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FB.CBK.BRCH.P5?end=2018&locations=UA-PL-BY-GE-LV-LT-EE-MD&start=2004&view=chart> (дата звернення: 03.04.2020).
3. З картки на картку: як працюють українські платіжні сервіси. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2019/08/21/650653> (дата звернення: 03.04.2020).
4. Інтернет-Асоціація України. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf (дата звернення: 03.04.2020).
5. Черничко С.Ф., Пелехач І.І. Банківський сектор економіки України: огляд основних тенденцій і перспектив розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 2 (8). С. 182–189.
6. Реформа банківського сектору 2014–2018. Основні тенденції та ризики. *Дім демократії*. 2018. URL: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2018/reforma-bankivskogo-sektoru-2014-2018-osnov> (дата звернення: 07.04.2020).
7. Матвієнко О.С. Шляхи підвищення прибутковості банківської діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09). С. 169–172.
8. Огляд банківського сектору. Лютий 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 (дата звернення: 07.04.2020).

References:

1. Nahliadova statystyka Natsionalnoho banku Ukrainy [Supervisory statistics of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (accessed 06 April 2020).
2. World Bank. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/FB.CBK.BRCH.P5?end=2018&locations=UA-PL-BY-GE-LV-LT-EE-MD&start=2004&view=chart> (accessed 03 April 2020).
3. Z kartky na kartku: yak pratsiuut ukrainski platizhni servisy (2019) [From card to card: how Ukrainian payment services work]. *Economic truth*, 21 August. Available at: <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2019/08/21/650653> (accessed 03 April 2020).
4. Internet Association of Ukraine. Available at: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf (accessed 03 April 2020).

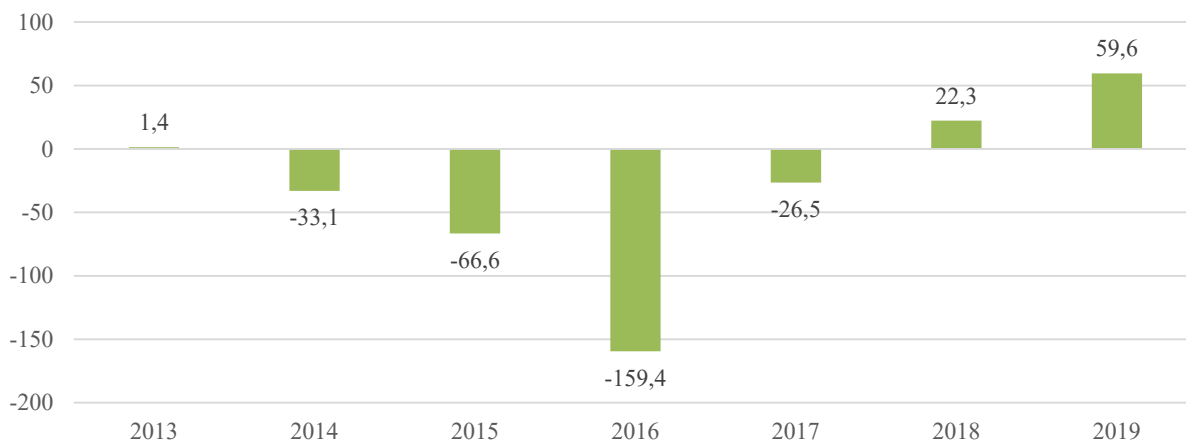

Рис. 7. Динаміка фінансового результату діяльності банків в Україні за 2013–2019 роки, млрд. грн.

Джерело: складено автором за даними [1]

5. Chernichko S.F., Pelekhach I.I. (2017) Bankivskyi sektor ekonomiky Ukrainy: ohliad osnovnykh tendentsii i perspektiv rozvytku [Banking Sector of Ukrainian Economy: An Overview of Main Trends and Prospects for Development]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economy series*, vol. 2(8), pp. 182–189.
6. Dim demokracji (2018) Reforma bankivskoho sektoru 2014–2018. Osnovni tendentsii i ryzyky [Banking Sector Reform 2014–2018. Key trends and risks]. Available at: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2018/reforma-bankivskogo-sektoru-2014-2018-osnov> (accessed 07 April 2020).
7. Matvienko O.S. (2014) Shliakhy pidvyshchennia prybutkovosti bankivskoi diialnosti v Ukraini [Ways of Increasing Profitability of Banking Activity in Ukraine]. *Young scientist*, no. 6(09), pp. 169–172.
8. Ohliad bankivskoho sektoru. Liutyi 2020 [Overview of the banking sector. February 2020]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 (accessed 07 April 2020).

Аннотация. В статье рассмотрены показатели развития банковского сектора Украины за последние годы. Среди наиболее весомых тенденций выделены существенное сокращение количества банков и их обособленных подразделений; значительный рост доли государственных банков в структуре активов банковской системы; постепенное повышение качества кредитного портфеля, несмотря на накопление значительных объемов неработающих кредитов; снижение уровня кредитования экономики; достижение положительных финансовых результатов банковским сектором за счет уменьшения отчислений в резервы и стабильного роста процентных и комиссионных доходов. Указано, что в условиях текущей экономической рецессии банки будут сворачивать программы кредитования, вместе с тем существует потенциальная угроза оттока депозитов и неплатежей по выданным кредитам, что означает повторение банковского кризиса. Обозначены дальнейшие перспективы развития отечественного банковского сектора в условиях роста турбулентности мировой экономики.

Ключевые слова: банковский сектор, банковские учреждения, банковские активы, проблемные кредиты, финансовый результат.

Summary. In the article it is substantiated that the reliability and resilience of the country's banking sector is increasing at the level of its competitiveness, as well as its ability to service money circulation, create conditions for transforming savings into investments and provide the necessary level of credit financing for economic entities. It is considered the indicators of Ukrainian banking sector development in recent years. The most important trends are: a significant reduction in the number of banks and their divisions; remarkable increase in the share of state-owned banks in the assets structure of the banking system; high level of distrust in banking institutions; gradual improvement of the quality of the loan portfolio despite the accumulation of large amounts of non-performing loans; reducing the level of lending to the economy; achieving positive financial results for the banking sector by reducing contributions to reserves and a steady increase in interest and commission income. It is noted that in the current economic recession banks will curtail lending programs, but there are a potential threat of outflows of deposits and defaults on loans, which will mean a recurrence of the banking crisis. The paper outlines further prospects of the domestic banking sector development in the conditions of the world economy turbulence growth. The main areas for preventing the unfavorable scenario for the banking sector of Ukraine should be the creation of a Stabilization Fund, the funds of which will be directed to support the solvency of business and households. That will include partial compensation of credit payments for borrowers, issuance of loans under state guarantees for strategically important projects, etc. These activities will avoid the collapse of the banking system and will not allow further reduce the confidence of economic entities to banking institutions. It is underlined that banking sector problems can only be solved in combination with macro-financial stabilization measures related to budget balancing, inflation restriction and national currency exchange rate fluctuations.

Keywords: banking sector, banking institutions, bank assets, non-performing loans, financial result.